

Др Дејан Б. Ђурђевић*
djurdjevic.dejan@gmail.com

Rainer Hausmann, Gerhard Hohloch (Hrsg.), *Handbuch des Erbrechts*, 2. Auflage, Erich Schmidt Verlag, Berlin 2010, XLVII + 2189.

Појачано интересовање немачких правника за наследно право потакло је Рајнера Хаусмана (*Rainer Hausmann*), професора Универзитета у Констанцу и Герхарда Холоха (*Gerhard Hohloch*), професора Универзитета у Фрајбургу да приреде књигу у којој би на обухватан начин обрадили сва релевантна правна питања која се појављују приликом уређивања правних последица смрти физичког лица. Као резултат тог настојања, 2008. године појавио се *Приручник за наследно право*. Две године касније из штампе је изашло друго издање. У писању ове књиге, која на преко 2100 страница обрађује најразноврсније проблеме наследног права, поред редактора Хаусмана и Холоха учествовало је још 27 аутора. Највећи број аутора су универзитетски професори. Остали аутори су адвокати, нотари и асистенти на универзитетима.

Потреба за објављивањем приручника оваквог обима наметнута је великим практичним значајем који у Немачкој има наследно право. Важност наследног права редактори истичу већ у првим реченицама предговора, упућујући на статистичке податке из којих можемо сазнати: да се сваке године у Немачкој расправи између 800.000 и 850.000 заоставштина, да просечна нето вредност заоставштине износи 65.000 евра, а да држава на име пореза на наслеђе годишње наплати преко три милијарде евра.

Књига се састоји из седам делова, који су разврстани на главе (има их укупно 28) у оквиру којих се налазе уже деобне јединице. Да би се читаоцима олакшало сналажење у овако обимној књизи, на почетку се налазе преглед садржаја (*Inhaltsübersicht*) у коме су пописани само делови и главе, као и детаљнији садржај (*Inhaltsverzeichnis*),

* Аутор је ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду.

из којег се може сазнати које уже деобне јединице постоје и где се налазе. Такође, испред сваке главе налази се потпуни садржај који се односи само на њу. На крају књиге дат је абецедни регистар.

Први део носи наслов „Основи (*Grundlagen*)“ и подељен је на две главе. У првој, која је насловљена као „Увод (*Einführung*)“ објашњени су основни појмови наследног права (наследно право у објективном и субјективном смислу, наслеђивање, отварање наследства, оставилац, наследник, заоставштина, наследни део), изложена су начела наследног права (приватноправни карактер наслеђивања, слобода тестирања, породичноправно наслеђивање, универзална сукцесија, *ex lege* наслеђивање), као и правна природа и значај уставне гаранције наслеђивања. Ова глава, чији је аутор Р. Хаусман, завршава се излагањем о наследивим и ненаследивим правним позицијама и освртом на последње реформе материјалног наследног права и ванпарничног поступка. Другу главу, која носи наслов „Стицање заоставштине и неспособност за наслеђивање (*Erwerb der Erbschaft und Ausschluss von der Erbfolge*)“, написали су адвокати Г. Руби (*G. Ruby*) и Е. Урихер (*E. Uricher*). У овој глави обрађени су: способност за наслеђивање физичког и правног лица, однос различитих основа позивања на наследство, недостојност за наслеђивање, као и прихватање и одрицање од наследства.

На овом месту посебно се ваља осврнути на један одељак који је интригантан за немачку, али и српску судску праксу. Реч је о случајевима где након смрти поклонодавца његови наследници захтевају повраћај поклона, позивајући се на поклонопримчеву неблагодарност или на осиромашење поклонодавца. Овај одељак може бити занимљив и за наше правнике, будући да у Србији уговор о поклону није уређен законом. Наиме, када у првој глави говори о наследивости појединих овлашћења и обавеза, Р. Хаусман (стр. 33 и даље) посебну пажњу посвећује питању да ли наследници поклонодавца могу након његове смрти да захтевају повраћај поклона због осиромашења, с позивом на § 528 Немачког грађанског законика (*BGB*).² Он полази од тога да из циља ове одредбе, који се састоји у томе да се обезбеди примерено издржавање поклонодавца и њему блиских лица, проистиче да би право на повраћај поклона требало у основи да припада само поклонодавцу и да не прелази на његове наследнике. Међутим, Хаусман констатује, позивајући се на § 852

² § 528 BGB предвиђа да поклонодавац може захтевати од поклонопримца повраћај поклона уколико није у стању да за себе обезбеди примерено издржавање, односно уколико није у стању да извршава законску обавезу издржавања својих сродника, свог супружника или партнера из регистроване зајенице живота, односно супружника из претходног брака или партнера из раније регистроване зајенице живота.

Немачког законика о грађанском судском поступку (ZPO),³ да право на повраћај поклона због осиромашења не представља „строго лично право“ које би без изузетка било непреносиво и ненаследиво. Потребно је осигурати да само поклонодавац буде властан да одлучи да ли хоће да тражи повраћај поклона. Следствено томе, право на повраћај поклона због осиромашења може бити наследиво само онда када то није у колизији са поклонодавчевом слободом одлучивања. Тужба за повраћај поклона након смрти поклонодавца може се подићи и онда када је право на повраћај поклона уступљено установи социјалне помоћи или трећем лицу које је поклонодавцу обезбеђивало издржавање. Ако је поклонодавац поднео захтев за давање социјалне помоћи, то још увек не значи да ће установа социјалне помоћи моћи након његове смрти да захтева повраћај поклона; потребно је да јој право на повраћај поклона због осиромашења буде пуноважно уступљено. Уколико се поклонодавац задовољио мањим животним стандардом од оног који би себи могао да обезбеди на основу § 528 BGB и ако није сам подносио тужбу за повраћај поклона, нити је право на повраћај поклона уступио неком трећем, то значи да се он определио за то да не дира уговор о поклону. То његово опредељење треба поштовати и након његове смрти.

У другом делу изложени су законско наслеђивање (*Gesetzliche Erbfolge*) и нужни део (*Pflichtteil*). Глава посвећена законском наслеђивању, коју је написао је Р. Хаусман, почиње излагањима о односу законског и тестаментарног наслеђивања. Иза тога следе одељци у којима се обрађује законско наследно право крвних и адоптивних сродника (*Verwandtenerbfolge*), наследноправни положај супружника (*Ehegattenerbrechts*), наследноправне последице заснивања регистроване заједнице живота и положај државе као законског наследника. Главу у којој је обрађен нужни део написао је адвокат Н. Јоахим (*N. Joachim*). На почетку ове главе налазе се излагања о уставном јемству права на нужни део. У наставку су обрађена питања везана за то ко су повериоци и дужници нужног дела, како се одређује величина и вредност нужног дела и на који начин нужни наследник може да оствари свој нужни део који је повређен тестаментом, односно поклоном. У оквиру ове главе посебан простор је посвећен установама које ограничавају право на нужни део, и то: искључење из права на нужни део (*Entziehung des Pflichtteils*), лишење права на нужни део (*Pflichtteilsbeschränkung in guter Absicht*) и застарелост захтева за намирење нужног дела.

³ § 852 ZPO у ставу првом предвиђа да потраживање нужног наследника под леже заплени само ако је признато споразумом или ако је тужба нужног наследника за исплату нужног дела достављена туженом (тј. ако је наступила литиспенденција у поступку за исплату нужног дела). У ставу другом предвиђено је да се ово правило односи и на право поклонодавца да захтева повраћај поклона због осиромашења.

Централну и најзначајнију целину у књизи представља трећи део у коме је обрађено вољно наслеђивање (*gewillkürte Erbfolge*). Састоји се из осам глава (5–13). У петој глави, чији је аутор нотар Р. Зигхертнер (*R. Sieghörtner*) излажу се основни проблеми везани за вољно наслеђивање, тестаментарна способност (*Testierfähigkeit*), принцип униперсоналитета (*Höchstpersönlichkeit*) и начело формализма. Шеста глава, коју је написала Е. И. Обергфел (*E. I. Obergfell*), доценткиња Универзитета у Констанцу, носи наслов „Тестамент“. Међутим, у овој глави није обрађена целокупна материја тестаментарног права, већ само проблеми везани за састављање (редовне и ванредне форме) и опозивање тестаamenta. Седма глава посвећена је заједничком тестаменту. Аутор ове главе је нотар В. Лиценбургер (*W. Litzenburger*), који је изложио појам и карактеристике заједничког тестаamenta, правнополитичке циљеве овог института, начин састављања, форму, модалитете и правна дејства. У оквиру ове главе посебну пажњу привлачи одељак о тзв. „клаузулама поновног венчања (*Wiederverheiratsklauseln*)“. Реч је о одредбама у заједничком тестаменту које предвиђају да ће надживели супружник за случај склапања новог брака или регистроване заједнице живота морати да пренесе целокупно наследство или део наследства на треће лице (на пример, заједничку децу). Овај институт био је повод за бројне контроверзе у немачкој теорији и пракси. С једне стране он је користан јер штити потомке завештаоца од наследноправних ризика које са собом носи поновно венчање њиховог другог родитеља (на пример, да деца оставиоца не дођу у ситуацију да са очухом деле имовину коју је њихова мајка наследнила од свог првог супруга, тј. њиховог оца). С друге стране, таква одредба прети да угрози уставом загарантовану слободу склапања брака. У осмој глави, коју је написао нотар К. Кајм (*C. Keim*) изложен је уговор о наслеђивању. Девета глава се бави питањима тумачења, рушљивости, ништавости и неделотворности располагања за случај смрти. Одељак о тумачењу написао је А. Штаудингер (*A. Staudinger*), професор Универзитета у Билефелду, рушљивост тестаamenta је обрадила Е. И. Обергфел, док је Р. Зигхертнер аутор одељка о ништавости и неделотворности располагања за случај смрти. У десетој глави нотар А. Евертс (*A. Everts*) обрађује сва питања која се појављују у вези са постављањем наследника у тестаменту (*Erbeinsetzung*): изричито и прећутно одређивање наследника и наследних квота, прираштај у тестаментарном праву (*Anwachsung*), вулгарну супституцију (*Ersatzerbfolge*) и постављање наследника под условом (*Bedingte Erbeinsetzung*). Легат (*Vermächtnis*) и налог (*Auflage*) обрађени су у једанаестој и дванаестој глави, које је написала М. Веленхофер (*M. Wellenhofer*), професорка Универзитета у Франкфурту на Мајни. Део о вољном наслеђивању

завршава М. Авенариус (*M. Avenarius*), професор Универзитета у Келну, који у тринаестој глави обрађује под којим условима може да се одреди фидеикомисарна супституција (*Vor- und Nacherbschaft*) и какав је правни положај претходног (*Vorerbe*) и потоњег наследника (*Nacherbe*).

Четврти део посвећен је правним пословима који *stricto sensu* не представљају наследноправна располагања, али могу имати утицаја и на наследно право. Овај део књиге је подељен у три главе. У четрнаестој глави обрађени су правни послови за случај смрти, у које су убројани: поклон за случај смрти (*Schenkung auf den Todesfall*), уговор у корист трећег за случај смрти (*Vertrag zugunsten Dritter auf den Tod*), као и трансмортално и постмортално пуномоћје (*Trans- und postmortale Vollmacht*). Аутори ове главе су И. Цегун (*I. Czeguhn*), професор на Слободном универзитету у Берлину и А. Ретел (*A. Röthel*), професорка Правне школе Буцериус (*Bucerius Law School*) у Хамбургу, јединог приватног правног факултета у Немачкој. Петнаеста глава, коју је написао нотар Д. Вајдлич (*D. Weidlich*), намењена је уговору о одицању од будућег наследства (*Erbverzicht*), док је нотар Х. Келер (*H. Keller*) у шеснаестој глави обрадио продају наследства и наследног дела (*Erbschafts- und Erbteilsverkauf*).

У петом делу обрађена су питања која се односе на оставински поступак, обезбеђење и управљање заоставштином, као и на одговорност наследника за оставиочеве дугове. Састоји се из пет глава. У седамнаестој глави професор Универзитета у Вуперталу, К. Аренс (*C. Ahrens*) излаже оставински поступак, издавање и правна дејства наследничког уверења (*Erbschein*), наследноправни захтев (*Erbschaftsanspruch*) и примену принципа реалне суброгације у наследном праву (*Die Surrogation im Erbrecht*). Осамнаеста и деветнаеста глава, које је написао М. Лениг (*M. Löhnig*), професор Универзитета у Регенсбургу, посвећене су стараоцу заоставштине и извршиоцу тестаментa. У двадесетој глави, професор К. Ан (*C. Ann*) са Техничког универзитета у Минхену детаљно ће обрадити наследничку заједницу (*Erbengemeinschaft*), да би Н. Јоахим у двадесетпрвој глави изложио проблематику одговорности наследника за оставиочеве дугове.

Шести део носи наслов „Посебни наследноправни проблеми (*Erbrechtliche Sonderprobleme*)“. У оквиру овог дела професор Универзитета у Аугзбургу П. Киндлер (*P. Kindler*) и адвокат Д. Губиц (*D. Gubitz*) обрађују наслеђивање удела у привредним друштвима (глава 22), адвокат М. Краус (*M. Kraus*) излаже наследноправна питања везана за задужбине (глава 23), Р. Хаусман и адвокатица В. Хаусман (*V. Hausmann*) разматрају посебна правила за наслеђивање пољопривредног земљишта (глава 24). На крају овог дела адвокат

М. фон Савињи (*M. v. Savigny*) и асистент Д. Шојбле (*D. Schäuble*) обрађују судске и арбитражне поступке у наследноправним ствари-ма (глава 25), а Г. Холох и асистент М. Хекел (*M. Heckel*) излажу материјално и процесно наследно право са страним елементом (глава 26).

Последњи део књиге посвећен је порезу на наслеђе и поклон. Састоји се из две главе. У двадесетседмој глави професор Универзитета у Фидрихсхафену Г. Јохум (*G. Jochum*) излаже порез на наслеђе и поклон у Немачкој, да би у двадесетосмој глави његов колега са истог универзитета Х. Вилмс (*H. Wilms*) обрадио оне делове међународног и европског пореског права који се односе на наслеђе и поклон.

Ова књига није намењена студентима – почетницима. Многим почетницима било би довољно да је погледају па да се обесхрабре и одустану од правних студија. Оваква капитална дела намењена су читаоцима који су већ упућени у наследно право, а то су адвокати, нотари, судије, порезници, итд. Таква намена утицала је на њен садржај. У овој књизи нису изложене само оне установе које су по својој правној природи наследноправне, већ су обрађена и питања која *stricto sensu* не спадају у наследно право, али се у пракси редовно појављују приликом расправљања грађанскоправних последица смрти физичког лица (на пример, порез на наслеђе, оснивање задужбина, постмортално и трансмортално пуномоћје, итд.).

Посебан квалитет оваквог дела огледа се и у томе што ставља посебан нагласак на тзв. саветодавни аспект правничке професије, који је посебно важан за адвокате и notare. Човек који хоће да утиче на то каква ће бити судбина његове имовине када умре, у овој књизи може да добије мноштво корисних савета – на пример, шта добија или губи ако се определи за састављање олографског или нотарског тестаментa, или ако хоће све да остави потомцима, а да при том финансијски обезбеди жену, које су добре или лоше стране оптирања за фидеикомисарну супституцију (постављање жене за претходног, а деце за потоње наследнике) или легат плодуживања на заоставштини. У овој књизи педантно и систематски су анализирани најразноврснији проблеми који су се појављивали или би се могли појавити у пракси. Своја излагања аутори су поткрепили великим бројем фуснота којима упућују не само на уџбенике и коментаре закона, већ и на монографије, чланке и, што је веома важно, на судске одлуке. Овакав приручник је користан јер је у њему у оквиру истих корица сакупљено мноштво информација и извора, тако да може да послужи као добро полазиште за продубљено проучавање појединих наследноправних питања, а практичарима ће бити поуздан ослонац када се сретну са наследним правом.